

Teorija in praksa vrednotenja dokumentarnega gradiva s področja gospodarstva

MARIJA KOS

Arhivistika je kot interdisciplinarna veda za arhiviste, ki spremljajo arhivsko gradivo od nastanka do strokovne obdelave, precej zagonetna. Arhivska teorija se kljub jasnim načelom in podrobno izdelanim kriterijem v praksi prevečkrat izkaže za nekompatibilno. Razkorak je posebej velik na področju gospodarstva.

S sprejetjem Zakona o arhivskem gradivu in arhivih (Ur.l.RS, št. 20/97) se je spremenil način določanja ustvarjalcev zasebnega arhivskega gradiva (namesto razglašanja s strani upravnih organov, pristojnih za kulturo, bo minister z odločbo razglasil zasebno dokumentarno gradivo za arhivsko gradivo). Arhivi bodo morali predložiti letne plane evidentiranja. Glede na to, da je bila valorizacija ustvarjalcev iz začetka osemdesetih let narejena po kriteriju avtomatizma in vnaprejšnjega pričakovanja pomena arhivskega gradiva, upajmo, da bo zdajšnja selekcija bolj premišljena. Dokler se ne bodo upoštevala osnovna načela valorizacije ter ne bo enotnega in koordiniranega pristopa, bo ostala dobro zamišljena selekcija ustvarjalcev glede na dupliranje gradiva in podatkov med fondi ter enakomerno zastopanje ustvarjalcev po posameznih dejavnostih le mrtva črka na papirju.

Koliko je bila prejšnja valorizacija ustvarjalcev na področju gospodarstva (ne)uspešna, povedo naslednji podatki, ki so bili pridobljeni z anketo aprila 1997. Upoštevani so samo gospodarski fondi, ki so bili prevzeti po letu 1981 oziroma po uradni razglasitvi ustvarjalcev, ki so dolžni oddajati arhivsko gradivo pristojnim arhivom. Zgodovinski arhiv Ljubljana je skupaj z enotami prevzel arhivsko gradivo le od 41 valoriziranih ustvarjalcev (od skupno 145), kar je 28%, in od 24 nevaloriziranih (16%). Zgodovinski arhiv v Ptujju je prevzel arhivsko gradivo 13 valoriziranih (26%) in 9 nevaloriziranih (18%) od skupno 49 valoriziranih. Od polovice valoriziranih 34 (skupno 68) in samo od dveh nevaloriziranih (3%) ustvarjalcev so v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici že prevzeli arhivsko gradivo, v Pokrajinskem arhivu v Kopru pa od 10 (7%) od skupno 135 valoriziranih in 6 (4%) od nevaloriziranih ustvarjalcev. Iz Pokrajinskega arhiva Maribor so nam sporočili, da so "veliko večino razglašanih ustvarjalcev na področju gospodarstva prevzeli v arhivske depoje zaradi slečajnega postopka." Zgodovinski arhiv v Celju žal ni posredoval podatkov.

Anketa je potrdila domnevo, da je bilo valoriziranih preveč ustvarjalcev s področja gospodarstva. Eden od razlogov, da ni bilo prevzetega

arhivskega gradiva niti pri polovici valoriziranih ustvarjalcev (nista upoštevana Pokrajinski arhiv Maribor in Zgodovinski arhiv Celje, ker niso dali točnih podatkov), je, da pri nekaterih arhivsko gradivo ni nastalo. To je posledica kampanjskega določanja ustvarjalcev ter nepoštevanja in nepoznavanja vsebine dokumentarnega gradiva. Za naslednji razlog, zaradi katerega večina fondov ni bila prevzeta, pa niso krivci arhivi. Gre za neurejeno dokumentarno gradivo in neodbrano arhivsko gradivo. To je in bo še v prihodnje glavni problem varovanja in ohranjanja arhivskega gradiva. Navzlic družbenolastniškim spremembam se stanje pri ustvarjalcih na področju gospodarstva ni bistveno spremenilo. Pisarniško poslovanje je pri večini zastarelo, kar ima za posledico neurejen arhiv. Žal je to pogosto značilnost ustvarjalcev, ki imajo večje količine arhivskega gradiva (velika podjetja z dolgo tradicijo), a ga zaradi okostenelega (samo)upravnega aparata in nizke stopnje izobrazbe pisarniških delavcev ne uspejo posodobiti.

S podobnimi razmerami se srečujemo pri družinskih in zasebnih lastnikih arhivskega gradiva, kamor večji del gospodarstva že spada, pa tudi pri marsikateri inštituciji javnega prava. Arhivisti smo dolžni dajati navodila za odbiranje arhivskega gradiva, vendar pa je pogoj za odbiranje urejenost dokumentarnega gradiva. Dajemo strokovne predloge za pripravo organizacijskih predpisov, ki določajo postopke in načine dela z dokumentarnim gradivom, vodenje evidenc, označevanje gradiva itd. Na ta način spoznamo vrste dokumentarnega gradiva, kar nujno potrebujemo za izdelavo tipskega navodila za odbiranje arhivskega gradiva. Iluzorno je pričakovati, da bodo imetniki sami odbrali arhivsko gradivo in izdelali seznam, arhivisti pa ga bomo le še podrobneje strokovno obdelali. Če bi se držali določil Pravilnika o odbiranju in izročanju arhivskega gradiva (Ur.l.RS, št. 34/81), potem bi bilo prevzetega zelo malo arhivskega gradiva s področja gospodarstva. Zakon o arhivskem gradivu in arhivih (Ur.l.RS, št. 20/97) določa, da arhivi evidentirajo dokumentarno gradivo v zasebni lasti, za katerega se domneva, da ima lastnosti arhivskega gradiva. To pa ni niti strokovno niti glede pogojev dela lahko opravilo. Vse skupaj bo še dodatno zapletlo pridobivanje dovoljenja lastnika za dostop do dokumentarnega gradiva, kar je že v času, ko privatna lastnina še ni bila prevladujoča, zahtevalo precej diplomatske spretnosti.

Glede na to, da smo v arhivih zelo obreme-

njeni z odhiraanjem in prevzemanjem arhivskega gradiva, je nerazumljivo, da posamezni arhivi mimo veljavnih predpisov jemljejo v arhive tudi velike količine dokumentarnega gradiva.

Ker obstaja več razlag o tem, ali je arhivsko gradivo s področja gospodarstva primarnega ali sekundarnega pomena, se moramo arhivisti sami odločiti, katero teorijo bomo upoštevali. Nesporno je koristno, da tudi v prihodnje prevzemamo arhivsko gradivo ustvarjalcev z dolgoletno tradicijo, od katerih pogosto že imamo nekaj gradiva. Čeprav ga lastniki pod določenimi pogoji lahko sami hranijo, pa imajo le redki za to strokovno

ncoporečne razmere. Ravno tako, kot je problematično materialno varstvo, je zaskrbljujoča nizka raven zavesti o pomenu arhivskega gradiva. Ker ni tržno blago, ki bi prinašalo dobiček, kar vodstva podjetij edinole zanima, je zanje brez vrednosti. Zaradi tega je zelo pomembno, da z njimi navzujemo stike, dokumentarno gradivo evidentiramo in iščemo različne možnosti, da arhivsko gradivo zaščitimo pred uničenjem.

Dokler se ne ho izboljšala kulturna zavest novih lastnikov in menedžerjev, toliko časa nimamo pravice arhivskega gradiva prepuščati njihovi brezhrižnosti.

Hugo Hibšer, Opaž tretjega mostu tromostovja, okoli 1932,
Zgodovinski arhiv Ljubljana, Fototeka